

EL MOVIMENT VEÏNAL A SABADELL DURANT EL TARDOFRANQUISME, 1966-1976:

«*TODOS LOS BARRIOS UNIDOS PARA CONSEGUIR SUS DERECHOS*» (i II)

RICARD MARTÍNEZ I MUNTADA

«¡DESPERTAR!» EXTENSIO I RELATIVA
MASSIFICACIÓ (1973-1974)

L'editorial del primer número de *Can Oriach* de 1974 porta com a títol un significatiu «¡Despertar!», i comença així: «*Por ser el primer mes de un año que se preveía oscuro y gris, la vida local ciudadana no ha estado del todo mal. Quizás estemos viviendo uno de aquellos períodos que proyectan luz sobre el funcionamiento de personas, entidades, grupos, clases sociales... en fin, sobre dónde estamos, qué hacemos, qué pensamos y en definitiva quiénes somos y con quiénes contamos. Quizás parezca un poco fuera de lugar este prólogo casi de ejercicios espirituales de los años cincuenta, ahora ya casi en el baúl de los recuerdos. Pero es que aquí parece que estamos despertando de un largo y forzado sueño*». L'editorialista justifica el seu optimisme per la sentència de Magistratura del Treball favorable als educadors de la Residència Albada.¹ La resolució judicial, s'afirma, «*ha permitido comprobar que si bien hay quien manda y quien no le queda más remedio que obedecer, estos últimos pueden empezar a*

hacer valer sus intereses y mostrar sus opiniones». El cas, a més, «*nos ha revelado el papel de contención y de represión que las instituciones municipales vienen practicando como política habitual. El sueño tiene que terminar. Vivimos en una sociedad cambiante, rica en iniciativas, llena de opiniones plurales y diversas, que hasta el momento vienen siendo encorsetadas*». Després de recordar que també «*en otros niveles, ámbitos e instituciones está aflorando la presencia de opiniones renovadoras a fin de permitir una expresión libre —más libre— de las potencialidades de nuestra ciudad*», afirma: «*Sabadell está cambiando. A la preocupación por los problemas urbanísticos que han monopolizado la atención y preocupación de muchos sabadellenses se van añadiendo otras preocupaciones como la construcción y práctica de nuevos sistemas educativos, la búsqueda de una vida democrática, la expresión de una mayor capacidad cultural. Aunque parezca paradójico, quizás este nuevo pensamiento sobre nuestra vida y nuestras cosas pueda permitir de una vez tener la seguridad de que también nuestra vivienda y nuestro urbanismo*

¹ Una institució que s'ocupava de nens i nenes en situacions familiars i socials especialment problemàtiques. Els educadors havien estat acomiadats a finals de 1973 per la

Junta presidida per l'alcalde, després d'un conflicte sobre orientacions pedagògiques. L'afer va tenir un considerable ressò ciutadà.

puede ser resuelto». Això introdueix els paràgrafs que l'editorial dedica a l'afer Gran Via, que ja es troba en conflicte obert, i «*constituye un atentado contra este nuevo Sabadell que quiere despertar de un profundo sueño, forzoso, y que está descubriendo que para no dormirse de nuevo hacen falta medios materiales que den la oportunidad de tener lugares de debate y decisión sobre los problemas de todos*». El text torna, per acabar, a la qüestió de la Residència Albada, que és una part del «*patrimonio de todos*», i conclou que el conjunt d'aquest patrimoni urbà «*debe ser administrado de acuerdo con el signo de los tiempos, la atención de los intereses de todos los sabadellenses y de un modo adecuado a sus necesidades más perentorias*».²

El to de textos com aquest pot permetre'ns un apropament al pols d'uns anys en què els canvis comencen a accelerar-se de forma manifesta. La dictadura està entrant ja en la crisi final, en un context d'extensió de les lluites obreres, ciutadanes i nacionals arreu de l'Estat, i encara més després de l'acció d'ETA que acaba amb la vida de Carrero Blanco el desembre de 1973. A Sabadell i la zona circumdant, els conflictes laborals i les vagues es multipliquen, i el procés de mobilització és objecte de seguiment a diversos números de *Can Oriach*. Als barris, sorgeixen organitzacions veïnals en zones on no n'hi havia i creix la participació i la mobilització; es posen en relació més estreta els diversos problemes de la ciutat i es consolida la coordinació de les associacions; també s'aguditzava el qüestionament del paper de l'Ajuntament, alhora que es comencen a plantejar reivindicacions democràtiques d'abast més general i s'inicien experiències de convergència amb el moviment obrer.

El conflicte iniciat el 1970 a Espronceda s'aguditzava i s'estén a l'altre polígon de l'Obra Sindical del Hogar (OSH) que hi ha a Sabadell: Arraona, als Merinals. Al conjunt de l'àrea metropolitana, la mobilització contra l'OSH adquireix un grau de desenvolupament notable entre 1972 i 1973: s'estableix una plataforma reivindicativa completa i

articulada, es coordina la lluita dels diversos barris implicats —encara que es mantenen ritmes i formes d'acció diferents—, hi ha avenços organitzatius (especialment les assemblees, la dinàmica de les quals s'intensifica) i formes d'exercici efectiu de democràcia (novament les assemblees); les organitzacions veïnals comencen a ser reconegudes, no sense dificultats, com a interlocutors vàlids i representatius, alhora que es desplega tot un ventall de formes de lluita: continuen les gestions legals, però també hi ha accions que es troben, si més no, al marge de la legalitat, especialment la vaga de pagaments —que a més és reconeguda com la més efectiva—, i també n'hi ha de decididament il·legals, com la detenció dels intents de desnonament mitjançant assemblees que els impedeixen. Hi ha, finalment, victòries reals.

Un dels fets més rellevants del conflicte és la plena incorporació a la lluita del polígon Arraona. Ja a l'etapa anterior, l'associació del barri havia començat una tasca d'agitació, amb la denúncia de les males condicions dels habitatges i la difusió de l'exemple de les lluites contra l'OSH que es desenvolupaven en altres indrets, i el 1971 i el 1972 s'hi havien celebrat assemblees. Serà, però, el 1973 quan el barri entrarà plenament en la dinàmica dels altres polígons sindicals. L'Associació de Veïns d'Arraona-Merinals presenta unes característiques peculiars, ja que en el seu si hi coincideixen persones clarament vinculades al règim amb d'altres lligades a organitzacions i plantejaments d'oposició. Encara que els uns i els altres participen en l'inici de la lluita contra l'OSH, els primers desapareixeran progressivament del protagonisme en el moviment. El gener de 1973 se celebra una assemblea, els assistents a la qual «*superan las 500 personas*», i en què «*intervienen varios socios a la vez solicitando que se retengan las rentas de las viviendas hasta que la Obra Sindical del Hogar efectúe todas las reparaciones*». El 25 de febrer del mateix any, una nova assemblea, els assistents de la qual «*ascienden a 750*», aprova la retenció.³

² «Editorial. Despertar!» *Can Oriach* (Sabadell), núm. 80 (gener de 1974), p. 4-5.

³ Registre Únic d'Entitats Jurídiques del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (d'ara endavant,

RUEJ). Asociación de Vecinos Arraona-Merinales (expedient núm. 255); *Boletín Informativo de las distintas ramas de la Asociación de Vecinos «Arraona-Merinales»* (Centro Cultural-Club de Ajedrez) (Sabadell), (setembre de 1973).

Mentrestant, la lluita conjunta dels barris de l'OSH s'eixampla i es consolida, alhora que aconsegueix les primeres victòries, com el compromís de fer diverses reparacions i, en el cas d'Espronceda, la rebaixa a la meitat del preu exigít. Tanmateix, això no satisfà ni de bon tros les exigències dels veïns, que continuen demanant, després que es reparassin els defectes dels pisos, els seus contractes d'accés a la propietat a un preu just, la posada en marxa dels ascensors i també locals socials i dotacions escolars suficients. Mentrestant, plantegen continuar la vaga de pagaments.⁴ A més d'aquesta mesura, amb tots els tràmits legals que comporta, hi ha també episodis de *«detención de los intentos de deshaucio con Asambleas»*. Alhora, es produeix la *«aceptación por parte del Sindicato y otras instituciones, de comisiones de vecinos para supervisar los arreglos de los desperfectos»*, tot i que la posada en pràctica d'aquesta acceptació serà una font de conflicte constant.⁵

Pel que fa concretament a Espronceda, al llarg de 1973 assoleix noves consecucions. El mes de desembre, el barri obté de l'Instituto Nacional de la Vivienda 86 milions de pessetes per a la urbanització del polígon i reparacions generals al grup. Pel gener de 1974, un full de l'associació de veïns n'informa, en fa un balanç victoriós i crida a mantenir-se alerta, amb la constitució d'una *«junta de vigilancia»* oberta a tothom, especialment a qui entengui de temes de construcció, a més de recordar la necessitat de continuar la lluita.⁶

Si la mobilització dels barris de l'OSH indica un avenç en la maduració del moviment veïnal sabadellenc, no hi ha dubte que la lluita contra el projecte de la Gran Via i les contribucions especials que l'Ajuntament vol imposar per dur-la a terme serà una altra fita cabdal en aquest procés. En la mesura que es tracta d'un projecte que afecta el conjunt de la ciutat, aquest afer constituirà un catalitzador per a l'ampliació de la lluita dels barris

a escala de tot Sabadell i la coordinació més sòlida de les associacions de veïns, i també accelerarà la formulació d'alternatives urbanístiques globals per part del moviment, amb una ràpida evolució de l'estricta rebuig del pagament de les contribucions a l'oposició al conjunt del projecte. Al voltant d'aquestes propostes alternatives s'articularà una aliança molt més sòlida del moviment veïnal amb sectors professionals. El desenvolupament del conflicte serà també un factor de primer ordre en el desprestigi de l'Ajuntament franquista, a causa de la seva actitud autoritària i tancada en banda a qualsevol diàleg amb el moviment. D'altra banda, tot i tractar-se d'una lluita que abraça tota la ciutat, també significarà un procés de mobilització per a la base, especialment als barris més directament afectats, on es desenvoluparà una forta dinàmica assembleària, es revitalitzaran entitats veïnals poc actives i se'n fundaran de noves. Finalment, en el procés es desplegaran formes de lluita ben diverses, que inclouran una utilització a fons de la legalitat i també formes de resistència que es troben als límits de l'esmentada legalitat, com ara la mateixa negativa a pagar les contribucions.

GRAN VIA

El origenés de l'afer Gran Via es remunten a l'etapa anterior, quan l'Ajuntament inicia els preparatius per a la cobertura de la via fèrria de RENFE que travessa i divideix la ciutat de nord a sud. Tot i les primeres declaracions de Burrull en el sentit que *«no se pretende crear allí una autopista, puesto que esto equivaldría a sustituir dogal de hierro por dogal de cemento»*, el projecte aprovat pel Ple Municipal el maig de 1972 és el d'una via ràpida. Això suscita les crítiques d'entitats com la Fundació Bosch i Cardellach, que expressa serioses reticències *«respecto al sacrificio de otro tipo de mejoras urbanas, también importantes y necesarias, en aras al signo dominante de la circulación»*, i no troba plenament justificada la necessitat del projecte, que a

⁴ «Crónica de barrios», *Can Oriach*, núm. 72 (març de 1973), p. 20.

⁵ «Editorial. Chabolismo de altura» i Sancho [José Antonio MORENO], «Resumen del informe de los barrios de la

Obra Sindical del Hogar», *Can Oriach*, núm. 74 (maig de 1973), p. 2 i 4-5.

⁶ «Noticias. Barrios. Espronceda», *Can Oriach*, núm. 80 (gener de 1974), p. 29.

FOTOGRAFIA 1. Concentració davant l'Ajuntament de Sabadell poc abans de la vaga general. Panflets dels veïns de Sol i Padris protestant contra les contribucions de la Gran Via, gener de 1976. Autor desconegut (AHS, Fons Andreu Segura).

total desatenció de la qüestió durant els primers mesos. Benaül atribueix aquesta ignorància a la concentració de forces en les reivindicacions més urgents dels barris. Aquest fet tindrà conseqüències negatives en la posterior capacitat d'iniciativa del moviment, tot i que s'aconseguirà posar en marxa una àmplia mobilització, que no serà capaç d'aturar el projecte però sí que guanyarà el pols per no pagar les contribucions, i a més, com ja hem assenyalat, resultarà decisiva en el deteriorament de

més no té en compte altres possibilitats per al nou espai, particularment la dotació de zones verdes. Aquests advertiments no són tingués en compte. Pel novembre de 1972, la Comissió Provincial d'Urbanisme aprova el projecte, i un altre Ple Municipal acorda la impositió de contribucions especials per sufragar part de l'obra. Aquestes contribucions seran l'espurna que farà iniciar el conflicte, ja el 1973. Cal subratllar el retard del moviment veïnal a donar resposta al projecte, i la seva gairebé

l'autoritat municipal i en l'enfortiment del mateix moviment.⁷

Pel juliol de 1973, l'Ajuntament aprova les bases del repartiment dels costos de les obres i exposa les llistes en plenes vacances col·lectives. El mateix juliol de 1973 es cobreix la línia fèrria, i en ple mes d'agost se celebra a l'Ajuntament la preceptiva Assemblea Administrativa de Contribuents de la Gran Via, amb l'assistència de menys de cinquanta persones; a la reunió resulta elegida una Junta Administrativa, formada per sis empresaris locals. Tanmateix, encara en aquells moments, i en part per causa de l'escassa publicitat donada als tràmits, no es produeix una protesta immediata des dels barris. Aquesta arribarà al principi de l'any següent.

Pel gener de 1974, l'Ajuntament envia les notificacions de pagament de les contribucions especials de la Gran Via a 9.000 contribuents afectats per trobar-se prop de la via (representen una cinquena part del total de contribuents de la ciutat). El repartiment distingeix dues zones, segons si les cases es troben situades a menys de 100 o menys de 200 metres de la via (moltes cases queden dividides per la línia de partició); les més properes han de pagar més, i les «frontals» —situades directament a la Gran Via—, encara hi han d'afegir una quantitat suplementària. Al diari oficial, *Sabadell*, apareixen anuncis que ofereixen la compra de finques situades a la via del tren, alhora que el mateix òrgan de premsa inicia una forta campanya de lloança del projecte, que esdevindrà en els mesos següents un reguitzell d'atacs furibunds contra qualsevol posició discrepant. I és que aquestes opinions es comencen, ara sí, a manifestar. El número de *Can Oriach* de gener de 1974 reproduïx un full de les associacions de veïns dels barris afectats (Ca

n'Oriac, la Concòrdia, Gràcia, Sant Oleguer i Can Puiggener), en què s'informa detalladament del tema de les contribucions, de les possibilitats de recórrer i de possibles errors tècnics en el repartiment, alhora que es critica el procediment seguit —començant per la constitució de l'Assemblea de Contribuents, la representativitat de la qual és posada en qüestió— i, en general, la manca de consulta ciutadana en l'elaboració del projecte. Davant d'aquesta situació, la postura de les organitzacions veïnals és la següent: «*Entendemos que el proyecto de la GRAN VIA, es una gran obra, que beneficiará enormemente a toda la ciudad, y que por lo tanto, debe realizarse, y con la máxima celeridad posible. Pero, por este mismo motivo, creemos también, que es toda la ciudad la que debe colaborar económicamente. La concreción exacta de esta colaboración, deberíamos establecerla entre todos y teniendo muy en cuenta, los intereses de los más afectados y menos favorecidos*».⁸

Crida l'atenció aquesta acceptació inicial del projecte urbanístic per part de les associacions de veïns, un fet que cal interpretar com una mostra més del retard per part del moviment a l'hora de situar-se en aquesta qüestió. Tanmateix, ja comencen a sorgir veus que en fan un qüestionament més global, com ara el president de l'Associació de Veïns d'Espronceda, José Antonio Moreno, que considera que el projecte «*es una inversión rentable en el sentido que favorece la comunicación entre los centros de poder y promociona el transporte privado: el automóvil. Es pues una inversión rentable al sistema establecido, pero contradictoria a los verdaderos intereses de la población afectada*», i afegeix: «*Creo que la Gran Vía es una estructura condicionada por el plan de ordenación urbano, necesario para los intereses de la burguesía local. También responde al intento de integrar las calles y los edificios de los barrios,*

⁷ Les declaracions de Burrull, publicades a *Sabadell* el 22 de gener de 1972, es troben recollides a «Los barrios opinan: Gran Vía o Zona Verde», *Can Oriach*, núm. 83 (juny-juliol de 1974), p. 18-19; l'informe de la Fundació Bosch i Cardellach, a «La Gran Vía: una vía para todos o todos para una vía», *Can Oriach*, núm. 81 (febrer-març de 1974), p. 10-11; es pot trobar una cronologia del conflicte fins al 1975 a la reproducció d'una exposició censurada perquè conté caricatures de l'alcalde, «Poster 'Gran Vía'», *Can Oriach*, núm. 87 (març-

abril de 1975), p. 14, 16, 17 i 19; Josep M. BENAUL, «Aproximación al movimiento popular de barrios en Sabadell (1945-1975)», dins Xavier VINADER i Josep M. BENAUL, «Sabadell, febrero de 1976: una semana de huelga general política» [Sabadell], 1976, p. 15-17 (AHS).

⁸ «Hoja informativa de las Agrupaciones de Vecinos de Can Oriach, Concordia, Gracia, San Olegario y C.S. San Roque (Can Puigjaner)», *Can Oriach*, núm. 80 (gener de 1974), p. 18-19.

*no sus habitantes, al centro de la ciudad, para que este continúe siendo el centro de emanación del poder. A un nivel más romántico, de relaciones entre los ciudadanos, esto debería ser un paseo, con puestos de pipas y tal, pero creo que dentro de la lógica del sistema es irracional pedir plazas y paseos».*⁹

En qualsevol cas, el moviment ja es troba en marxa. El mateix mes de gener de 1973 s'inicia a diversos indrets de la ciutat la recollida de signatures per impugnar les contribucions especials, i durant el febrer i el març es duen a terme diverses assemblees als barris afectats. Es presenten a l'Ajuntament uns 2.000 recursos de reposició que impugnen les quotes individuals assignades i uns 500 veïns també fan passos per impugnar la mateixa imposició de contribucions especials. Mentrestant, l'afer Gran Via comença a tenir un fort ressò a la premsa barcelonina. El mes de maig apareix un segon full de les associacions de veïns, en aquest cas ja no sols signat per les cinc que firmaven el primer, sinó per la majoria de les de la ciutat. Les associacions informen de les accions dutes a terme i manifesten un canvi en el seu posicionament: ja no sols rebutgen les contribucions, sinó el projecte en conjunt, i comencen a apuntar alternatives: construcció d'un passeig, zones verdes, millora del transport públic i cobertura de les necessitats reals dels barris. A més, insisteixen en la consigna de no pagar les contribucions. Les associacions expliciten les raons del seu canvi de posició respecte a la d'uns mesos enrere:

«Esta hoja quiere ser, además, un paso adelante a la anteriormente firmada por las Agrupaciones de los barrios afectados. Ya no nos preocupa solamente la forma de pago de esta obra; nos preocupa su mismo planteamiento de base. ¿Una autopista por el centro de la ciudad? ¿Una vía interurbana? ¿Una simple vía urbana? Sea cual sea su nomenclatura, la realidad es que el actual proyecto está en función de unas necesidades viarias y no de las verdaderas necesidades de la ciudad, porque éstas tienen que ser las de sus habitantes. Y la estamos adaptando, no a los ciudadanos que

viven en ella y sus necesidades básicas, sino a unas que son accidentales; aunque por una deficiente política urbana hayan llegado a ser importantes. [...]

Estamos convencidos que el actual problema circulatorio no tiene su mejor solución en una Gran Vía proyectada como una vía de acceso rápido, pues favorece el uso del coche utilitario y un aumento de velocidad por dentro y a lo largo de toda la ciudad con los inconvenientes que esto entraña. Su solución estaría en una verdadera planificación del servicio de autobuses urbanos e inter-urbanos, junto con el asfaltado de numerosas calles que permanecen intransitables o en condiciones deficientes. [...]

*Por lo expuesto creemos que la Gran Vía, podría suplantarse uno de los más acuciantes problemas de la ciudad: la gran escasez de zonas verdes. ¿Por qué no hacer una gran avenida, un verdadero paseo donde los sabadellenses podamos pasear tranquilamente con nuestros hijos? ¿Por qué no hacer de la Gran Vía una zona verde? Está en nuestras manos el ir haciendo de Sabadell no sólo una ciudad para trabajar, sino también una ciudad para vivir.»*¹⁰

Una ciutat no sols per treballar-hi, sinó també per viure-hi: amb el «pas endavant», el moviment en fa en realitat dos: impugna el model urbanístic dominant i n'apunta ja un d'alternatiu, amb la qual cosa inicia un camí que s'aprofundirà en la fase de generalització del conflicte urbà, a la qual ens referirem a l'apartat següent. Seguint aquesta línia, el mes de juny les associacions de veïns encarreguen un Informe-estudi sobre el trànsit i la Gran Vía als gabinets tècnics Centre d'Estudis Urbans (CEU) i Ingeniería de Tráfico (INTRA). El resultat és presentat a Burrull el novembre de 1974, amb el suport d'altres institucions i entitats ciutadanes i professionals, i amplia i sistematitza les crítiques al projecte oficial, alhora que planteja una proposta alternativa que inclou zones verdes i equipaments. L'estudi conclou amb una crida a les autoritats municipals perquè dialoguin, tot indicant que «problemas de este tipo, ponen persistente-mente en cuestión la actual organización de la gestión

⁹ «La Gran Vía de los contribuyentes», *Can Oriach*, núm. 80 (gener de 1974), p. 16-17.

¹⁰ «Los barrios opinan. Gran Vía o zona verde», *Can Oriach*, núm. 83 (juny-juliol de 1974), p. 18-19.

*Municipal, y muestran la clara necesidad de abrir canales de participación democrática, para que el pueblo pueda intervenir directamente en esta gestión».*¹¹ L'actitud de l'Ajuntament, però, continua tancada i fins i tot es radicalitza, amb nous atacs i amenaces a les associacions de veïns i a les entitats i persones que els donen suport. Aquesta posició contribuirà decisivament al desprestigi del consistori i a la creixent politització del moviment.

Sens dubte una de les mostres més clares de l'enriquiment de la vida del moviment veïnal als barris és el sorgiment de noves associacions. Resulta significatiu l'article, aparegut en un número de *Can Oriach* d'aquesta època, que dóna les informacions bàsiques per a constituir-ne.¹² El conflicte de la Gran Via és un dels factors que accelera el procés en alguns barris: Benaül indica que contribueix a revitalitzar entitats poc actives, com el Centre Social Sant Roc a Can Puiggener, i també proporciona un caliu favorable a les que s'estan creant, algunes de les quals, com la de Sant Oleguer-Sol i Padrís, apareixen amb una vinculació molt directa amb aquell conflicte.¹³ Aquesta darra entitat indica que «*al no haber incidido por el momento el afán de especulación de las inmobiliarias para con los terrenos del barrio y teniendo en cuenta las características del mismo nos da, en su conjunto, una densidad de población de las más bajas de Sabadell*», fet que afavoreix la qualitat de vida al barri, tot i que «*los déficits con que el mismo cuenta son de importancia*». Per tractar de resoldre'ls i «*potenciar las posibilidades del barrio, que sin duda las posee, antes de que la especulación del suelo y su escasa planificación lo convirtieran en un cementerio viviente*», es constitueix l'Associació, que, a més de centrar en la Gran Via els seus primers esforços, es planteja el problema del clavegueram i l'asfaltatge i obté de l'Ajuntament la promesa de resoldre'ls abans de la Setmana Santa de 1975. Altres demandes són el

sanejament del barranc del riu Ripoll, la manca d'escoles i guarderies, «*primordiales en un barrio obrero*», una llar d'avis i zones verdes. Ja el 14 de desembre de 1974, abans de la legalització, se celebra una assemblea informativa a la qual assisteixen setanta veïns, «*bastantes si tenemos en cuenta las escasas posibilidades de convocatoria que tenía la Comisión Gestora*».¹⁴

Una de les associacions que més es destacaran en la lluita contra la Gran Via és la de Gràcia, constituïda el 1973, que també portarà a terme una forta activitat de reivindicació de zones verdes al barri, particularment la de la plaça del Treball, on es començarà a fer un tipus d'acció que esdevindrà comuna al moviment veïnal a partir d'aquests anys: una festa d'inauguració popular de l'espai reivindicat, que és una forma lúdica d'apropiar-se'n col·lectivament. En aquest cas, la celebració, el 22 de desembre de 1974, compta amb 400 assistents.¹⁵ També en aquest període es constitueixen dues associacions més: l'Agrupación de Vecinos de Via Alexandra, que presenta els seus estatuts el novembre de 1974 i comença mobilitzacions per a la pavimentació del barri, i la de Can Deu, al nord de Ca n'Oriac.¹⁶

Al barri de la Concòrdia, el moviment veïnal desenvolupa una notable activitat, amb assemblees per diversos temes (ensenyament, urbanisme) i l'oposició a l'edificació de blocs de pisos promoguts per l'Agrupació Mútua en una zona qualificada de ciutat jardí pel pla parcial. Però potser el fet més rellevant d'aquests anys en aquest barri és la culminació de la llarga reivindicació del semàfor a l'avinguda de la Concòrdia. L'11 de març de 1974, 60 dones i 50 nens i nenes es manifesten i tallen el trànsit en aquesta via i, l'endemà, l'Ajuntament col·loca el semàfor (cosa ja prevista, segons Burrull, que en una carta al Govern Civil, citada per An-

¹¹ «Gran Via. Cuando una oportunidad se desaprovecha», *Can Oriach*, núm. 85 (octubre-desembre de 1974), p. 5-7.

¹² Josep SERRA. «Asociaciones de Vecinos. Datos para su formación», *Can Oriach*, núm. 79 (octubre-desembre 1973), p. 10-11.

¹³ Josep M. BENAUL, p. 18-19.

¹⁴ Un suscriptor. «Nace una Asociación en Sant Ole-

guer», *Can Oriach*, núm. 86 (gener-febrer de 1975), p. 15-16.

¹⁵ *Full Informatiu de l'Agrupació de Veïns de Gràcia* (Sabadell), núm. 1 (1974) i núm. 2 (desembre de 1974-gener de 1975).

¹⁶ *Agrupación de Vecinos Concordia. Hoja informativa para los socios* (Sabadell), (desembre de 1974), p. 13; Josep M. BENAUL, p. 18-19.

dreu Castells, es queixa de l'acció veïnal).¹⁷ Aquesta és una de les primeres vegades que el moviment veïnal sabadellenc utilitza la manifestació i el tall del trànsit com a forma d'acció i, significativament, són dones qui la protagonitzen (recordem, a més, que la iniciativa de la mobilització per al semàfor havia sorgit, a finals dels seixanta, del grup de «*amas de casa*» de l'AVUC). Un altre fet rellevant és que és una entitat d'origen poc reivindicatiu la que porta a terme l'acció, cosa que il·lustra l'evolució que ha experimentat.

Durant aquests anys, diversos barris s'enfronten amb l'Ajuntament pel repartiment dels costos de la pavimentació, un tema al qual ja ens hem referit en parlar de l'etapa anterior. Entre d'altres, podem esmentar els casos de Ca n'Oriac, Gràcia, la Creu de Barberà, Torre-romeu i Can Puiggener. Encara que les reivindicacions no són les mateixes en els diferents casos, esdevindran, com ja hem indicat, un factor important de mobilització veïnal i de desprestigi de l'equip Burrull. La pavimentació del cinturó de Sabadell no es completarà fins entrats els anys vuitanta. Un altre tema de treball comú de les entitats veïnals és el transport públic: el gener de 1973 es produeix, finalment, l'augment posposat durant tot l'any anterior. Un full conjunt de les associacions ho denuncia, i conclou que «*el transporte es una necesidad colectiva y al igual que las escuelas, arreglo de calles, etc., debe ser atendido por las instituciones públicas y no por las empresas privadas puesto que tendrían que ser un servicio en lugar de un rentable negocio*». Quan es produeix un segon augment, les associacions de veïns exigeixen a l'alcalde, en una reunió mantinguda el 6 de juny, la municipalització del servei (i també del de neteja i recollida d'escombraries), «*de modo que los benefi-*

cios obtenidos actualmente por las compañías privadas que disfrutan de la concesión, pudieran repercutir en beneficio de los usuarios (mejores servicios y costes justos) y en el de los trabajadores que realizan los servicios (aumento de salarios y mejores condiciones de trabajo)». Una proposta a la qual Burrull, com era d'esperar, respon negativament, tot al·legant la manca de pressupost.¹⁸ Altres temes que constitueixen fonts de conflicte i mobilització veïnal són la situació de l'ensenyament (especialment al començament de cada curs, quan es constaten els problemes pendents: el setembre de 1974 una manifestació de mares va a l'Ajuntament en protesta perquè no s'han obert les escoles previstes pel Pla d'Urgència municipal)¹⁹ i la carestia.

La coordinació entre les associacions es va reforçant. Ja hem fet referència a alguna reunió de les entitats amb l'alcalde i també a les iniciatives conjuntes en temes com el transport i, per descomptat, la Gran Via. Benaül indica que, al caliu d'aquesta darrera campanya, es constitueix un Secretariat provisional amb vistes a la constitució d'una Federació a escala de Sabadell. L'11 de desembre de 1974, Ramon Flix, president de l'AVUC, sol·licita permís a l'Ajuntament i el Govern Civil per mantenir, dos dies més tard, una reunió al local de la Cooperativa Sabadellenca amb «*los miembros de las Juntas de las demás Agrupaciones y Centros Sociales de la ciudad con el fin de coordinar varios trabajos que afectan a los distintos barrios de Sabadell*». L'ordre del dia, junt amb el tema de la Gran Via i d'altres, inclou una «*propuesta para una mejor coordinación*».²⁰ La Federació serà una realitat, com veurem, a principis de 1975.

A l'apartat anterior hem vist com, en coincidència amb la nova dinàmica del moviment veïnal encetada el 1970, les autoritats iniciaven un seguit

¹⁷ José María, «La Concordia. Asamblea con 2 concejales... pero 0 soluciones», *Can Oriach*, núm. 79 (octubre-desembre de 1973), p. 8-9; «Concordia», *Can Oriach*, núm. 97 (desembre de 1976), p. 12; «Recortes de prensa», *Can Oriach*, núm. 81 (febrer-març de 1974), p. 13; José María, «La Concordia. ¡Por fin el semáforo!», *Can Oriach*, núm. 82 (maig de 1974), p. 25; Andreu CASTELLS, *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. VI: *El franquisme i l'oposició sabadellenca*, Sabadell: Edicions Riutort, 1983-1989, p. 29.21.

¹⁸ «La irresistible tendencia al aumento de los billetes de

autobús», *Can Oriach*, núm. 73 (abril de 1973), p. 12-13; Simón RODRÍGUEZ, «Las Asociaciones de Vecinos con el Alcalde, o la historia de una cantinela: 'insistir, insistir, insistir...' i Equipo Volante, «Informe autobuses», *Can Oriach*, núm. 75-76 (juny-juliol de 1973), p. 8 i 9-15.

¹⁹ Lorenzo ANSELMO [Sergi CALVO], «Enseñanza. Balance de un trimestre», *Can Oriach*, núm. 85 (octubre-desembre de 1974), p. 12.

²⁰ Josep M. BENAUL, p. 19; RUEJ, «Agrupación de Vecinos de la Urbanización Concordia» (expedient núm. 71).

FOTOGRAFIA 2. Manifestació nocturna contra l'alcalde Burrull. Autor desconegut (AHS).

d'actuacions encaminades a obstaculitzar-ne l'acció. En aquesta etapa, els obstacles s'aguditzen i les actuacions clarament repressives es combinen amb un nou element: les agressions de la ultradreta local. L'1 d'abril de 1973 es produeixen assalts feixistes a les parròquies de Torre-romeu, Sant Jordi (la Creu de Barberà) i Sant Joan Baptista. El 22 de desembre del mateix any, té lloc una intervenció policial al Poble nou, amb 11 detinguts, amb el mateix objectiu de persecució de la Joventut Comunista que havia tingut l'assalt al Centre Cultural l'any 1972. El març

de 1974, la policia municipal interromp un ball al Centre Cultural de Torre-romeu perquè, segons diu, ha rebut una trucada que hi denunciava una reunió illegal. L'episodi se salda amb una multa de 5.000 pessetes per «reunión ilegal y atentado a la convivencia social» i l'amenaça de Burrull de tancar el Centre si es tornen a produir situacions semblants.²¹

Si episodis com aquests –i els atacs a les associacions des de la tribuna del diari *Sabadell* per l'afar Gran Via– afavoreixen la politització del moviment, n'hi ha d'altres que també hi empenyen. El

²¹ Andreu CASTELLS, p. 29.7 i 29.19-29.10; «Torre Romeu. Una multa y amenaza de cierre para el Centro Cul-

tural», *Can Oriach*, núm. 83 (juny-juliol de 1974), p. 24-25.

8 de setembre de 1974 es produeix la detenció de seixanta-set membres de l'Assemblea de Catalunya reunits al col·legi de les Escolàpies de Sabadell. El fet provoca una àmplia protesta dins i fora de la ciutat i quinze associacions de veïns fan pública una nota en què demanen «*que se reconozca en toda su amplitud el derecho de reunión, tal como viene reconocido en los Derechos del Hombre de las Naciones Unidas*». El 27 d'octubre del mateix any es constitueix l'Assemblea Democràtica de Sabadell, amb la participació de la majoria de partits polítics d'oposició i també de les associacions de veïns, encara que hi ha posicions discrepants, tant de sectors de l'esquerra radical com dels «despolititzats». Al llarg del període, les associacions es van vinculant a activitats de caire més polític, com la campanya per l'amnistia.²² Aquests lligams es consolidaran decidivament el 1975 i el 1976.

La participació veïnal i l'acció col·lectiva es reforcen en aquest període, tot aprofundint la tendència encetada els anys anteriors, encara que això no sempre es tradueix en un augment substancial del nombre de membres de les associacions de veïns.²³ Sense una pràctica solidària entre sectors significatius d'habitants dels barris, no haurien estat possibles les mobilitzacions d'aquests anys, especialment les lluites de l'OSH i la Gran Via. Les noves formes de lluita que es van estenent, que inclouen formes de desobediència o, si més no, de resistència passiva, tenen també el requisit de la solidaritat. La dinàmica assembleària s'aprofundeix i s'estén. Les assemblees continuen essent el mecanisme fonamental d'exercici democràtic del moviment, en la mesura que constitueixen el canal de participació dels veïns. Sovint s'hi elegixen comissions i grups

de treball amb tasques diverses. Als barris de l'OSH, es reforcen les juntes i comissions de vigilància per a la reparació dels edificis, que van essent reconegudes per les autoritats com a interlocutors, encara que no sense obstacles. El moviment veïnal va guanyant representativitat en aquests processos, alhora que aconsegueix victòries concretes.

L'avenç del protagonisme de les dones prossegueix en aquest període. Una de les mostres més visibles és el fet que dues de les primeres manifestacions, la de la Concòrdia per al semàfor i la de protesta pel retard en l'obertura de les escoles del Pla d'Urgència, són protagonitzades per dones i nens i nenes. D'altra banda, continua creixent la presència de dones en els òrgans directius de les associacions de veïns. A Arraona-Merinals, el 1973 entren per primer cop dues dones a la Junta, i l'any següent n'hi haurà quatre. A l'AVCO, la Junta elegida l'11 de maig de 1974 està formada per quatre dones i set homes. A l'AVUC, el 1973 hi trobem només una dona (en aquest cas una menys que el 1972), mentre que a la Gestora de l'Associació de Veïns que impulsa el Centre Cultural de Torre-romeu hi ha el 1973 una dona i cinc homes.²⁴ D'altra banda, l'aliança del moviment veïnal amb els sectors professionals es consolida clarament en aquesta època, especialment amb la col·laboració en el conflicte de la Gran Via. També el ressò obtingut pel mateix afer a la premsa barcelonina té molt a veure amb l'actitud favorable al moviment per part de molts professionals d'aquests mitjans.

Perduda tota esperança en la petició a les autoritats, les formes de lluita es diversifiquen i abraçen un ventall que va des de l'acció lúdica fins a la

²² «67 detenidos políticos en Sabadell», *Can Oriach*, núm. 84 (agost-setembre de 1974), p. 27-28; Josep M. BE-NAUL, p. 19-21.

²³ Mentre que el sorgiment de noves associacions implica, per si mateix, l'augment del nombre de persones afiliades, durant aquest període hi ha ehtitats amb tradició combativa que experimenten situacions conjunturals de crisi o retrocés: és el cas de l'AVCO (que el 1974 afirma comptar només amb 180 socis, davant els 490 de 1968-1969) o del Centre Cultural de Torre-romeu (que explicita la crisi en el seu butlletí i que a finals de 1973 té 210 socis, 15 menys que el 1972, encara que a partir del 1974 experimenta una remuntada); cf.

Carta Circular. Agrupación de Vecinos y Centro Cultural Can Oriach (Sabadell), (juny de 1974), p. 1-3; Un Socio, «Actividades del Centro e interés por el barrio» i Antonio FAENZA: «¿Ampliación del Centro Cultural?», *Centro Cultural Torre Romeu* (Sabadell), (juny-juliol de 1973), p. 9 i 11; *Centro Cultural Torre Romeu* (març de 1975), p. 4.

²⁴ RUEJ, «Asociación de Vecinos Arraona-Merinales» (expedient núm. 255); *Carta Circular. Agrupación de Vecinos y Centro Cultural Can Oriach* (Sabadell), (juny de 1974), p. 1-3; RUEJ, «Agrupación de Vecinos de la Urbanización Concórdia» (expedient núm. 71); RUEJ, «Asociació de Veïns de Torre Romeu» (expedient núm. 2478).

plenament illegal. La necessitat de pressionar de forma efectiva les autoritats i l'experiència dels barris que han aconseguit part dels seus objectius indiquen el camí a seguir. Tant la lluita de l'OSH com la de la Gran Via recorren a gran part d'aquell ventall, tot combinant gestions, tràmits administratius i accions judicials contra les autoritats (recursos, denúncies), amb mesures de pressió (vaga de pagaments, negativa a pagar les contribucions) i accions il·legals com les «assemblees», que impedeixen desnonaments, o l'inici de la conquesta pràctica del dret a manifestar-se (la Concòrdia, ensenyament). Els veïns de Gràcia introdueixen la celebració de festes populars com a forma de recuperar a la pràctica els espais reivindicats per a l'ús col·lectiu. En aquest context, i com hem pogut veure reiteradament, les relacions del moviment amb l'Ajuntament segueixen el camí cap a l'enfrontament. L'actitud cada cop més tancada del consistori posa a l'ordre del dia la necessitat d'institucions municipals democràtiques. La ruptura és un fet, i tot anuncia ja la confrontació definitiva que es viurà entre 1975 i 1976.

Mentrestant, els dubtes i debats que van preocupar els sectors organitzats del moviment veïnal cap a 1969-1970 sobre les seves funcions i la seva acció semblen del tot resolts per la via de la pràctica. Les associacions de veïns es perfilen com a instruments de mobilització, de lluita i d'impuls d'un model alternatiu de ciutat, un model democràtic i al servei de la majoria.

«LA NECESIDAD DE UNOS ÓRGANOS VERDADERAMENTE REPRESENTATIVOS Y AL SERVICIO DE LA CIUDAD.» GENERALITZACIÓ DEL CONFLICTE URBÀ (1975-1976)

La tendència a la globalització del conflicte urbà es completa en aquests anys. D'una banda, els afers urbanístics d'àmbit general, com la Gran Via, i l'escalada de plans parcials aprovats per l'Ajuntament generen respostes del moviment veïnal que permeten aprofundir en la proposta d'un model alternatiu de

ciutat. D'una altra banda, als barris es multipliquen les accions de protesta i mobilització per nombrosos temes, alhora que es massifica la participació veïnal. El moviment es reforça amb noves entitats i la creació de la Federació d'Associacions de Veïns de Sabadell. Les formes de lluita es continuen diversificant i es produeix la conquesta pràctica del dret de manifestació, encara que no sense haver de fer front a la repressió. El moviment continua la seva politització, amb la participació en organismes i campanyes d'àmbit general, particularment en la campanya per l'amnistia dels presos polítics. També es produeixen experiències de convergència amb el moviment obrer. El deteriorament de l'autoritat municipal arriba al punt culminant, tant a causa del mateix auge del moviment com de la continuïtat de les actituds autoritàries de l'Ajuntament. Tot plegat es produeix en un context de creixent mobilització obrera i anti-franquista, els darrers mesos de vida del dictador.

La lluita contra la Gran Via i les contribucions especials continua en aquest període, malgrat l'evidència de la inamovibilitat de la posició municipal. El gener de 1975, *Can Oriach* informa d'una reunió de les associacions de veïns amb Burrull, després que aquestes li han lliurat oficialment el seu informe amb el projecte alternatiu. L'alcalde «*contestó, oficialmente, que no podía modificarse el proyecto de la Gran Via que ha previsto el Ayuntamiento, y que, por lo tanto, no tomaba en consideración la petición que le habían efectuado*». El mes d'abril, les associacions de veïns organitzen una exposició a l'Acadèmia de Belles Arts, on de manera gràfica es resumeix l'informe-estudi i la proposta veïnal. La policia es presenta a l'Acadèmia i censura les caricatures de Burrull que en formen part.²⁵

Encara el mes d'abril de 1976, quan ja s'ha produït la vaga general i la «desaparició» de Burrull de l'Ajuntament, els veïns situats a la zona «frontal» de la Gran Via comencen a rebre notificacions municipals perquè paguin una quarta part de les contribucions. La Federació d'Associacions de Veïns convoca una assemblea a la parròquia de Gràcia, a

²⁵ «Hemeroteca», *Can Oriach*, núm. 86 (gener-febrer de 1975), p. 20; «Editorial. El Ayuntamiento como protagonista».

Can Oriach, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 3-4.

la qual assisteixen «*algunos centenares*» de persones, que rebutgen per unanimitat qualsevol pagament fins que el Tribunal Econòmic no s'hagi pronunciat. Posteriorment es convoquen assemblees als barris afectats, que ratifiquen aquesta posició. Les associacions de veïns transmeten la decisió a l'Ajuntament i exigeixen la retirada de tots els rebuts i el control dels comptes de l'obra, en una visita a la casa consistorial «*reforzada por la presencia en la plaza del Ayuntamiento de algunos centenares de afectados, que desplegaron tres pancartas alusivas al tema haciendo referencia al acuerdo tomado de NO PAGAR*».²⁶ El desenllaç de l'afer Gran Via es produirà amb posterioritat, amb la realització de l'obra «*amb un cost real molt més elevat que l'inicial i amb la victòria legal dels veïns de no pagar contribucions especials que, en definitiva, han anat a càrrec de tota la ciutat*».²⁷

Junt amb l'afer Gran Via, hi ha un altre tema de conflicte que contribueix a la formulació d'un model alternatiu de ciutat per part del moviment veïnal. Es tracta de l'escalada de plans parcials que l'Ajuntament aprova durant l'any 1975.²⁸ Benaül atribueix aquesta escalada a les pressions de l'equip Burrull davant la possibilitat d'un imminent canvi polític; els plans parcials haurien estat aprovats amb l'objectiu «*de dejar todos los intereses en juego consolidados ante la posibilidad de una futura planificación general que procediese de instancias superiores [...] o en algún caso de cara a legalizar situaciones ilegales*».²⁹ Efectivament, el reguitzell de plans parcials aprovats o proposats durant l'any, junt amb altres mesures que apunten en el mateix sentit, és considerable: podem esmentar els de plaça de Catalunya, Ca n'Oriac, Can Mimó (Torre-romeu),

plaça d'Espanya, Can Puiggener i Gràcia.³⁰ Els plans parcials susciten en molts casos respostes, en forma d'impugnació, per part de les entitats veïnals dels barris afectats. Però, a més, l'escalada de 1975 porta a la necessitat d'una resposta més global, a escala de ciutat. Per aquesta raó, catorze associacions de veïns presenten un escrit a l'Ajuntament que constitueix una de les expressions més acabades del model alternatiu de ciutat aixecat pel moviment veïnal. Les entitats que el signen manifesten que els plans parcials no fan sinó exemplificar un seguit de característiques de la política urbanística municipal, que resumeixen en les següents característiques: el tracte diferenciatiu entre petits i grans propietaris (reduccions i pèrdua d'edificabilitat per als primers, facilitats per a obtenir plusvàlues per als segons); el manteniment de la segregació dels barris perifèrics; la preocupació fonamental pels aspectes viaris (prioritat de la circulació d'automòbils); la desvirtuació del Pla General pels Plans Parciais («*que únicamente configuran y consolidan situaciones particulares de privilegio, en contra de una auténtica decisión ciudadana sobre la finalidad a dar a unos espacios que le son precisos y urgentes*»); la inexistència de polítiques d'equipament públic «*al nivel de las reales necesidades de la ciudad*»; la manca d'una política d'habitatges, «*es decir, del reconocimiento de que la vivienda es un derecho fundamental, de que su acceso debe ser posible a todo el mundo, sin precios especulativos*», fet pel qual «*la acción pública debe asegurar un nivel mucho más amplio que el actual*»; la inexistència d'una política econòmica «*que regule en sus posibilidades la extracción y asignación de recursos cara a la ciudad. En términos simples, la reversión de las plusvalías que gene-*

²⁶ Mari Carmen, «Gran Vía», *Can Oriach*, núm. 92 (maig-juny de 1976), p. 17-18.

²⁷ Andreu CASTELLS, p. 29.30.

²⁸ Tot i que els plans urbanístics generals vigents durant el franquisme tenien una força i un abast molt limitats per frenar els processos d'enriquiment especulatiu i primaven aquest per damunt de la cobertura de les necessitats dels habitants de les grans ciutats, en moltes ocasions els ajuntaments van recórrer al mecanisme dels plans parcials per forçar encara més els límits que en alguns casos representaven aquells plans generals. A la pràctica, els plans parcials, encara que eren de rang teòricament inferior, modificaven els plans

generals, tot canviant les qualificacions previstes per als terrenys i també els volums i les alçades edificables, de manera que permetien la realització de substanciosos negocis amb el sòl i els habitatges.

²⁹ Josep M. BENAUL, p. 23.

³⁰ «Editorial», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 3-4; Juli MARTÍ, «Año de planes, año de males», «Impugnación de la Asociación de Vecinos al Plan Parcial de Can Oriach», «Plan Parcial Plaza de España», «El Plan Parcial de 'Visasa' en Can Puigjaner», *Can Oriach*, núm. 89 (setembre-octubre de 1975), p. 9-11, 12-14 i 19; Gràcia Informa (Sabadell), núm. 4 (1975), p. 8-12.

ra toda la colectividad a ella misma»; la no utilització dels recursos legals disponibles, tant per impedir les irregularitats com per aprofitar «*las posibilidades de la expropiación para la extracción de los recursos que en el punto anterior comentábamos*», i finalment, «*la ignorancia y el olvido de las dimensiones y la cruda realidad de la situación general de la ciudad*», amb els seus dèficits d'equipaments socials, d'urbanització, d'habitatge digne i de serveis sanitaris.

La crítica al model urbà dominant és encara més completa i elaborada que la que es formulava a propòsit de la Gran Via, i porta aparellat un seguit de propostes alternatives que configuren un model propi de ciutat, basat en la satisfacció de les necessitats socials de la majoria dels seus habitants i en mecanismes de fre al benefici privat i de redistribució de la riquesa generada. A més, les associacions que signen l'escrit sol·liciten un seguit de mesures de participació i control ciutadà, començant per l'adequació dels plans parcials a les necessitats exposades i a les «*argumentaciones que en cada caso hayan alegado las Asociaciones de Vecinos*», i seguint per l'estudi complet dels dèficits de la ciutat «*en cuanto a equipamientos de toda índole, urbanización y demás servicios colectivos (escuelas, guarderías, centros asistenciales, pavimentación, transportes, colectoras, etc.)*». També exigeixen informació al públic «*sobre la situación jurídica y urbanística de la ciudad [...], así como el esclarecimiento de distintas situaciones irregulares urbanísticas que últimamente han trascendido a la opinión pública*», la revisió del Pla General d'Ordenació de la ciutat amb «*la participación de diferentes entidades y asociaciones ciudadanas*», la creació d'un gabinet que programi l'acció municipal i garanteixi «*la debida prioridad en el orden de las inversiones en materia urbana*» i la formulació «*de un planeamiento parcial con carácter operativo, en base a solventar realmente los déficits*

existentes en los barrios y en toda la ciudad». D'aquesta manera, s'integren les reivindicacions concretes dels barris amb el model global de ciutat, que inclou de forma destacada mecanismes de control de l'acció municipal.³¹

A aquests conflictes per temes urbanístics restaria encara afegir-hi el que suscita el projecte de traslladar les oficines municipals a un nou edifici de la mateixa plaça de Sant Roc, impugnat per la Fundació Bosch i Cardellach, per un seguit d'arquitectes i estudiants d'arquitectura i per les mateixes associacions de veïns, que no el consideren justificat i subratllen altres necessitats molt més urgents als barris de la ciutat.³² Novament, una actuació característica de la política «de prestigi» de l'Ajuntament —decidida, cal dir-ho, en un dels moments menys oportuns possibles des del punt de vista del govern de Burrull— permet posar en primer pla les mancances dels barris, el model de ciutat diferent que proposa el moviment i també la necessitat de democràcia municipal.

Durant aquest període, la lluita dels barris de l'OSH continua i s'aprofundeix. Es produeix una dinàmica d'assemblees molt intensa, alhora que el moviment guanya articulació amb la tasca de diverses comissions de treball i estructures de representants als barris, i sobretot amb les comissions de vigilància de les obres, que són objecte d'una dura pugna amb l'OSH perquè les reconegui. Les accions es radicalitzen (penjades massives de pancartes, manifestacions, ocupacions de locals oficials), mentre continua la retenció de pagaments. Les reivindicacions es diversifiquen i abracen temes socials més enllà de les reparacions. En molts casos, el moviment aconsegueix que aquestes reivindicacions —especialment les que fan referència a les reparacions— es vagin materialitzant, de la mateixa manera que obté una victòria legal important quan

³¹ «La política urbanística del Ayuntamiento», *Can Oriach*, núm. 89 (setembre-octubre de 1975), p. 20-21. Signen el text les entitats següents: Federació d'Associació de Veïns (Comissió Gestora), Associació de Veïns del Pla de Can Puiggener, Centre Social Sant Roc de Can Puiggener, Agrupació de Veïns de Gràcia, Associació de Veïns d'Arraona-Merinals, Asociación de Cabezas de Familia de Torre

Romeu, AVCO, APV de la Creu de Barberà, Associació de Veïns de Via Alexandra (Comissió Gestora), Associació de Veïns de Sant Oleguer-Sol i Padrís, revista *Can Oriach*, AVUC i Centre Cultural de Torre-romeu.

³² «Oposición al proyecto de traslado del Ayuntamiento» i «Hemeroteca», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 21 i 28.

el mateix Ministerio de la Vivienda disposa que no és procedent el desnonament dels veïns que es neguen a pagar, atès que no hi ha contracte. També hi ha un procés de convergència amb les demandes del moviment a tota la ciutat, incloent-hi les polítiques (amnistia i Ajuntament democràtic). En els anys següents, els habitants dels barris de l'OSH aniran aconseguint el gruix de les seves reivindicacions.³³

Els números de *Can Oriach* —i d'altres publicacions veïnals— de 1975 i 1976 reflecteixen una multiplicació de les mobilitzacions als barris, tant als que ja tenen una tradició reivindicativa consolidada, com en d'altres fins llavors poc actius. Un exemple d'aquests darrers casos el proporciona la Creu de Barberà, on el 29 maig del 1975 l'Associació de Propietaris i Veïns convoca una assemblea per tractar de la pavimentació, la situació de l'ensenyament, la manca de semàfors i zones verdes i la «campanya del socio». El tema dels semàfors centra bona part de l'atenció dels 250 assistents, ja que hi ha un punt del barri on s'han produït diversos accidents que han causat morts i ferits. Davant la inacció de l'Ajuntament respecte al tema, «*surgió de la Asamblea una iniciativa que fue mayoritariamente aceptada (la Junta por voz de su presidente se abstuvo totalmente de pronunciarse al respecto). Tal iniciativa consistía en desplazarse al cruce en cuestión y una vez allí, pacíficamente, inaugurar simbólicamente un semáforo*». Acabada l'assemblea, uns 400

veïns es concentren a la cruïlla conflictiva, on porten a terme la inauguració d'un semàfor de fusta mentre tallen el trànsit. En aquells moments, apareixen els vehicles de la Policia Armada, que carreguen contra els veïns, «*golpeando indiscriminadamente a mujeres, niños y ancianos*». L'endemà, el president de l'Associació, José Oñate, és detingut i, quan una representació de les associacions de veïns visita Burrull per demanar-li que intervingui en el seu alliberament, aquest s'inhibeix de la qüestió, «*diciendo que no es de su incumbencia*». Les associacions de veïns, «*ante estos hechos y otros muchos problemas que tienen planteados la ciudad y particularmente los barrios (Gran Via, Colectora de Can Puigjaner, asfaltados, zonas verdes, sanidad, urbanismo, etc.) ponemos en cuestión la representatividad de nuestro Alcalde y del Ayuntamiento que dirige*» i també «*la efectividad de su gestión*», alhora que plantegen «*la necesidad de unos órganos verdaderamente representativos y al servicio de la ciudad*».³⁴ Aquest qüestionament formal de la representativitat del govern municipal anuncia ja l'exigència de dimissió de l'alcalde i la campanya per un Ajuntament democràtic que es produiran en els mesos següents.

Malgrat la repressió, el dret a la manifestació va sent conquerit a la pràctica pel moviment veïnal. En nombroses ocasions, els veïns es desplacen a l'Ajuntament per presentar les seves demandes o es manifesten pels seus barris. És el cas, entre molts

³³ RUEJ, «Asociación de Vecinos Arrahona-Merinales» (expedient núm. 255); Un suscriptor, «Asamblea de la Agrupación del Polígono Espronceda. Concentración de 250 vecinos», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 25; Asociación de Vecinos del Polígono Espronceda, «Carta abierta al Director Provincial de la Obra Sindical del Hogar», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 23-24; Dionisio GIMÉNEZ, «Barrios», *Can Oriach*, núm. 91 (gener-febrer de 1976), p. 25-26; «Espronceda. Agrupación de Vecinos», *Can Oriach*, núm. 93 (juliol-agost de 1976), p. 28; Agrupación de Vecinos, «Espronceda. Explotación al descubierto», *Can Oriach*, núm. 99 (febrer de 1977), p. 26-27.

³⁴ «Informe sobre los hechos acaecidos en la Creu de Sabadell el jueves día 29 del 5 de 1975 de las Agrupaciones de Sabadell», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 22-23. A la Creu de Barberà ja hi havia entitats veïnals des dels anys seixanta i el 1974 ja s'havien produït conflictes amb l'A-

juntament pel tema de la pavimentació, encara que el nivell d'activitat era relativament baix. L'any 1975, l'Associació de Propietaris i Veïns del barri sembla haver assolit una consolidació organitzativa notable —tant per la capacitat de tirar endavant iniciatives com la que acabem de descriure, com per les dades segons les quals, pel novembre d'aquell any, compta amb uns 500 socis— i manté una postura de clar enfrontament amb el govern municipal; cf. «Creu de Barberà. Pavimentación: 'un mangoneo'», *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desembre de 1975), p. 25-26. El 1976 es constitueix al barri l'Asociación de Amas de Casa, que pretén centrar la seva tasca en temes com la carestia, l'atenció als infants i l'ensenyament, i que és una expressió més del creixent protagonisme de les dones en el moviment dels barris; cf. «Creación de la Asociación de Amas de Casa de la Creu de Barberà», *Can Oriach*, núm. 98 (desembre de 1976), p. 20.

FOTOGRAFIA 3. *Campanya contra l'alcalde Burrull, «Colabora con la agrupación de vecinos por un ayuntamiento democrático», gener de 1976. Autor desconegut (AHS).*

d'altres, de la protesta de Can Puiggener, el 25 de febrer del 1975, pel retard de les obres de reparació de la col·lectora d'aigües residuals del Torrent del Capellà –rebutada el setembre del 1974 i que encara a mitjan 1976 no estarà completament arreglada–³⁵ o del Pla de Can Puiggener, el novembre del 1975, pels incompliments de la constructora VISASA, que s'havia compromès a proveir un seguit d'equipaments i serveis al barri.³⁶ Algunes de

les manifestacions més massives, amb un marcat protagonisme de les dones, tenen lloc a Torreromeu arran de la mort, el març de 1975, d'un nen que jugava en un abocador incontrolat del barri.³⁷

Tanmateix, la proliferació de manifestacions és sols l'aspecte més visible d'una intensificació de l'activitat del moviment veïnal als barris, on es multipliquen les accions –des d'assemblees a estudis

³⁵ Mari Carmen, «El asunto de la colectora de 'Can Puigjaner'», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 26; Aceta, «Can Puigjaner», *Can Oriach*, núm. 92 (maig-juny de 1976), p. 21-22.

³⁶ «Recortes», *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desem-

bre de 1975), p. 29.

³⁷ «Editorial. El Ayuntamiento como protagonista» i Antonio FAENZA. «Torre Romeu: zona vertedero», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 3-4 i 28-29.

tècnics i plans alternatius sobre els problemes pendents, des de caceres de rates a festes reivindicatives— en defensa de les demandes plantejades, que en molts casos comprenen un ampli ventall de temes. Per posar tan sols un exemple d'aquesta diversificació de temes i formes de lluita, podem esmentar el cas de la Concòrdia, on, a finals de 1975, la llista de vocalies que funcionen a l'AVUC és la següent: ballet, biblioteca, «cau» de nens i nenes, cultura, garatges, gimnàstica, escola bressol, joves, Llar del Vent (joves), pares i urbanisme.³⁸ L'estiu de 1976 se celebra al bosc del barri el I Aplec de la Concòrdia, amb un contingut festiu i «*totalmente popular y reivindicativo*», al qual assisteixen prop de 1.500 persones; prèviament s'havien fet diversos actes preparatoris relacionats amb els diferents problemes urbanístics de la zona: exposicions, assemblees, concentracions i una neteja del barri.³⁹

L'increment de l'activitat del moviment s'expressa també en el naixement de noves entitats. El 1975 es constitueix l'Associació de Veïns del Centre de Sabadell, que compta amb nombrosos professionals entre els seus promotors i que jugarà un paper significatiu en l'aprofundiment de la politització del moviment, a més de reflectir la seva extensió cap a les classes mitjanes.⁴⁰ A la Creu Alta, una zona tradicionalment poc activa, però on l'afer Gran Via havia suscitat, ja en els anys anteriors, un inici de mobilització, l'Associació de Veïns es funda el 1976.⁴¹

Un terreny en el qual durant aquest període es desenvolupa una acció significativa del moviment veïnal és el de la convergència amb el mo-

viment obrer, una confluència que s'expressa al voltant de temes com la carestia, la lluita contra l'atur i la solidaritat amb els treballadors de les empreses en conflicte, i que culminarà amb la vaga general de febrer de 1976 i també amb la vaga del metall de la tardor d'aquell mateix any (a aquests dos darrers episodis hi farem referència més endavant). Pel que fa a la solidaritat amb lluites obreres, destaca especialment el paper actiu del moviment veïnal en el cas de Clima Roca, entre gener i març de 1975, i el d'Autotransportes Martí; en aquest darrer cas, les associacions de veïns aprofiten l'ocasió per reiterar l'exigència de municipalització del servei.⁴² Quant a la carestia, el moviment veïnal es concentra en els aspectes que afecten més directament els barris, com els abusos de les companyies elèctriques —objecte d'un full conjunt de tretze associacions de veïns, el gener del 1975—⁴³ i, sobretot, els de la Companyia d'Aigües de Sabadell (CASSA), contra la qual, des de principis de 1976, es desenvolupa a escala de tota la ciutat una forta campanya, al caliu de la qual es constitueix la Coordinadora de Grupos Anti-Carestia i s'incorporen nombroses dones a l'activitat del moviment veïnal, i que inclou accions com l'ocupació, el juliol de 1976, de la seu de CASSA per part d'un grup de 200 persones, «*en su mayoría mujeres de los barrios de nuestra ciudad [...] algunas de las mismas ancianas de más de setenta años*».⁴⁴

L'ensenyament, marcat per una creixent mobilització de professorat i alumnes, continua essent un dels temes principals de preocupació del moviment veïnal, tant en els diversos barris com a escala de tota la ciutat, on es consolida el moviment d'Associacions de Pares d'Alumnes.⁴⁵ Junt amb la

³⁸ *Agrupación de Vecinos de la Urbanización Concordia. Hoja Informativa* (Sabadell), (novembre de 1975).

³⁹ Jerónimo S., «Aplec popular y reivindicativo en la Concordia», *Can Oriach*, núm. 93 (juliol-agost de 1976), p. 24.

⁴⁰ Andreu CASTELLS, p. 29.39.

⁴¹ «Hemeroteca», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 29; Jaume A. CAMINS, «La Riereta, claveguera a cel obert», *Can Oriach*, núm. 100 (juny de 1977), p. 7-8.

⁴² Andreu CASTELLS, p. 29.53-29.54; «Editorial. ¿Un invierno como los demás?», «El conflicto de los transportes urbanos» i «Hemeroteca», *Can Oriach*, núm. 86 (gener-febrer de 1976), p. 3, 8 i 21; Estanislao, «Apuntes de 10 días», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 21.

⁴³ *Agrupación de Vecinos Concordia. Hoja Informativa para los socios* (març de 1975), p. 14.

⁴⁴ A. G. «Grupos anti-carestia sobre el agua» i «Comunicado de la Coordinadora Anti-Carestia», *Can Oriach*, núm. 92 (maig-juny de 1976), p. 22-23; Miguel RUBÍN DE CELIS, «El encierro en la Compañía de Aguas», *Can Oriach*, núm. 93 (juliol-agost de 1976), p. 34.

⁴⁵ Asociaciones de Padres y Asociaciones de Vecinos. «Entrevista con el Sr. Sanmiquel», *Can Oriach*, núm. 89 (setembre-octubre de 1975), p. 26; «Entrevista entre el Tte. de Alcalde y grupos de padres. Cincuenta millones de ptas. pagan al año los padres de Sabadell en concepto de permanencias», *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desembre de 1975), p. 21.

qüestió educativa, les associacions de veïns continuen prestant una atenció prioritària a un tema tradicional de les seves reivindicacions, com és la sanitat. A principis de 1975, un brot de meningitis mobilitza el veïnat de diversos barris —amb la realització d'assemblees i manifestacions on participen centenars de persones— en protesta per la inacció municipal.⁴⁶ El 1976, les associacions de veïns han d'intervenir per evitar la supressió, per part de la Mutua Sabadellense, dels dispensaris dels barris impulsats pel moviment veïnal des dels anys seixanta; a finals d'any, *Can Oriach* informa que les gestions realitzades han tingut èxit, encara que la reivindicació de fons continua essent l'ampliació del servei sanitari de la Seguretat Social als barris; les accions han estat realitzades per la Coordinadora de la Sanidad de las Agrupaciones de Vecinos, que en els mesos següents continuarà exigint l'esmentada ampliació i la construcció d'un hospital que cobreixi les necessitats de la ciutat.⁴⁷

El treball conjunt del moviment veïnal en aquests i altres temes troba la seva expressió organitzativa en una creixent coordinació, que acaba per concretar-se, a principis de 1975, en la constitució de la Federació d'Associacions de Veïns de Sabadell. A finals de 1976, a més de la Federació, funcionen a escala de la ciutat coordinadores d'urbanisme, ensenyament, ensenyament professional i la ja esmentada de sanitat. Pel que fa a la Federació, el president de la seva Comissió Gestora, Joan Molas, denuncia en aquelles mateixes dates que encara no ha estat legalitzada —quan fa ja gairebé dos anys que ha estat presentada la documentació

corresponent—, en una mostra més dels obstacles que posen les autoritats a l'acció del moviment.⁴⁸

La implicació del moviment veïnal en les iniciatives polítiques més generals troba una expressió preferent en l'exigència d'amnistia dels presos polítics. El 9 de desembre de 1975, les associacions de veïns de Sabadell adrecen una carta en aquest sentit al governador civil.⁴⁹ La demanda d'amnistia es concreta també en la petició d'un posicionament de l'Ajuntament, fet que, junt amb el descontentament generalitzat amb la gestió municipal, contribuirà a centrar-hi la protesta. El 22 de desembre, catorze associacions de veïns de la ciutat fan pública una declaració en què exigeixen l'ajornament de l'elecció de l'alcalde, prevista per a dates properes, critiquen amb duresa l'actuació del consistori, que «ha sido nefasta para los intereses de la mayoría de ciudadanos, beneficiando únicamente a una mayoría privilegiada» i exigeixen la «total democratización de las instituciones públicas empezando por los Ayuntamientos», i també «la dimisión del actual consistorio en pleno».⁵⁰ El 24 de desembre, trenta-quatre entitats ciutadanes, entre les quals hi ha la majoria de les associacions de veïns, presenten a l'Ajuntament una sol·licitud perquè el següent Ple municipal aprovi la demanda d'amnistia. El Ple se celebra el 30 de desembre, amb una elevada assistència; Burrull es nega a considerar la petició i es produeixen agressions d'elements ultradretans contra els representants veïnals i els periodistes presents.⁵¹ Les associacions de veïns reiteren l'exigència de dimissió del consistori i posen en marxa una campanya de recollida de signatures de suport a aquesta petició.

⁴⁶ Mari Carmen, «Un niño de Can Oriach fallece de meningitis», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 24; «Hemeroteca», *Can Oriach*, núm. 88 (maig-juny de 1975), p. 29; Andreu CASTELLS, p. 29.37.

⁴⁷ Jerónimo S., «Concordia: higiene y sanidad en el barrio», *Can Oriach*, núm. 92 (maig-juny de 1976), p. 24; «Sanidad», *Can Oriach*, núm. 98 (desembre de 1976), p. 9-10; Jerónimo SÁNCHEZ, «Sanidad. Graves, graves deficiencias» i Josep M. PLANS MOLINA, «El hospital general...», *Can Oriach*, núm. 99 (febrer de 1977), p. 9, 10 i 23-24. Ja a principis de 1976, les associacions de veïns havien fet pública una declaració sobre la sanitat a la ciutat, que constitueix una plataforma global sobre el tema, centrada en la prioritat de l'interès col·lectiu sobre el benefici privat i en l'exigència d'una

gestió sanitària democràtica; cf. *Agrupación de Vecinos Concordia* (abril de 1976), p. 15.

⁴⁸ «La Federación de Asociaciones de Vecinos en marcha», *Agrupación de Vecinos Concordia. Hoja informativa para los socios* (març de 1975), p. 15; «Los problemas de nuestros barrios» i Joan MOLAS, «Queremos un Ayuntamiento democrático y descentralizado», *Can Oriach*, núm. 98 (desembre de 1976), p. 9 i 17-18.

⁴⁹ «Las Asociaciones de Vecinos piden amnistía», *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desembre de 1975), p. 16.

⁵⁰ Citat per Xavier VINADER i Josep M. BENAUL, p. 31-34.

⁵¹ *Pleno Municipal (30 diciembre 1975). Informe de las Asociaciones de Vecinos de Sabadell*. Separata de *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desembre de 1975).

Malgrat la pressió policial, n'aconsegueixen més de 8.000, i els dies 22 de gener i 12 de febrer de 1976 es produeixen manifestacions per la dimissió de Burrull, en les quals participen, malgrat la prohibició, milers de persones. A aquest procés de mobilització s'hi afegeixen les de l'àmbit de l'ensenyament; el 13 de febrer, una manifestació de mestres, pares, mares i alumnes és dissolta amb tanta violència que fins i tot algunes criatures resulten ferides. Aquest fet, al qual se suma la brutalitat reiterada de les actuacions policials dels dies següents, serà el detonant últim del procés que durà a la vaga general, que es comença a materialitzar el 19 de febrer i s'estén a tots els sectors productius i ciutadans a partir del 23 de febrer. No correspon al present article descriure ni analitzar la totalitat de factors d'aquesta vaga, el protagonisme principal de la qual, evidentment, correspon al moviment obrer, però sí que cal subratllar tant l'especial dimensió ciutadana de la vaga com la funció destacada del moviment veïnal en el procés que hi condueix, tant pel seu paper capdavanter en la campanya per l'amnistia, com, sobretot, pel seu enfrontament –d'anys de durada– amb l'Ajuntament, que contribueix a centrar-hi bona part de les ires ciutadanes que s'expressen en aquella mobilització; això ajuda a explicar també el fet que una de les conseqüències més rellevants de la vaga sigui, precisament, que Burrull abandoni l'alcaldia. A més, cal constatar la presència de dirigents veïnals a la Comisión Inter-ramos que coordina la vaga: entre els onze components d'aquesta comissió, hi trobem, per exemple, Francisco Morales –dirigent del PSUC i enllaç sindical de Construcciones José

Ribas Ros, però també president de l'AVCO– i Álvaro García –jurat d'empresa d'ASEA-CES i antic president del Centre Cultural de Torrore–; també José Bravo, primer president de l'AVCO, té un paper destacat en la mobilització com a dirigent de les Comissions Obreres del tèxtil.⁵²

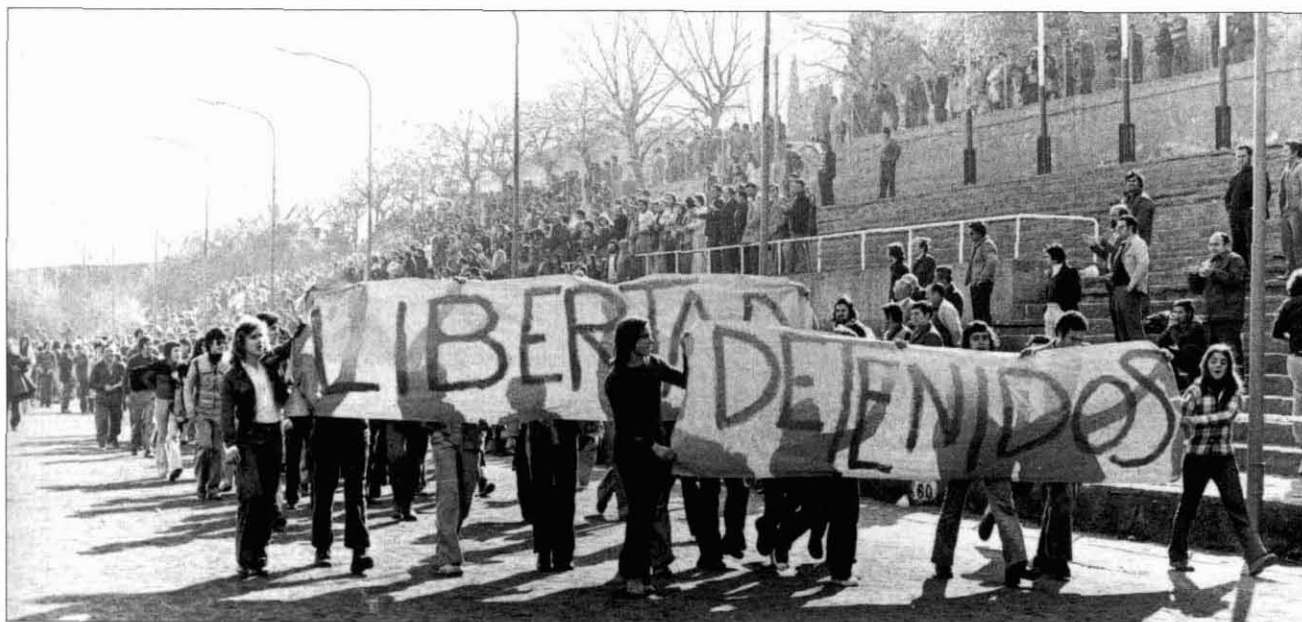
Si a la vaga general de febrer de 1976 les associacions de veïns juguen un paper rellevant sobre tot en el procés previ, les informacions de la vaga del metall del setembre del mateix any apunten a un protagonisme específic de sectors del moviment de barris, i especialment de les dones, en l'extensió i la solidaritat amb una lluita que, tanmateix, no assolirà un grau de mobilització tan àmplia i acabarà amb una derrota.⁵³

Durant els anys 1975 i 1976, molts dels trets de l'evolució del moviment veïnal sabadellenc que hem analitzat en les dues parts d'aquest article arriben al seu màxim desenvolupament. Així, es culmina el procés de trànsit de les reivindicacions concretes cap a una visió més global del problema urbà –i una proposta de model alternatiu de ciutat–, alhora que es diversifiquen els temes de treball de les associacions. Un altre aspecte fonamental és el reforçament organitzatiu del moviment, amb el naixement de noves entitats, l'articulació més important de les ja existents (noves vocalies i comissions de treball) i la constitució formal de la Federació d'Associacions de Veïns i de diverses coordinadores sectorials. Les dades de què disposem sobre l'augment de l'afiliació són molt fragmentàries i no permeten establir una apreciació global d'aquest possible increment, enca-

⁵² Dionisio GIMÉNEZ, «Alcalde Burrull: 'yo sigo'», Mari Carmen, «La manifestación del día 12: Burrull dimite...», «Huelga general en Sabadell» i «Rueda de prensa con las Asociaciones de Vecinos», *Can Oriach*, núm. 90 (novembre-desembre de 1975), p. 5, 10-12 i 25. Relats més extensos i anàlisis de la vaga, a Xavier VINADER i Josep M. BENAUL, i també a Dionisio GIMÉNEZ, *Sabadell, el pueblo unido...* l'Hospitalet: Alternativas, 1976. Sebastian M. Balfour ha destacat que l'amplitud de la protesta ve donada, en part, per la convergència de la conflictivitat laboral, el moviment de barris i la campanya per l'amnistia; cf. Sebastian M. BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el Área Metropolitana de Barcelona (1939-1988)*,

València: Edicions Alfons el Magnànim, 1988, p. 237-245, i Sebastian M. BALFOUR, «Conflicte social i mobilització política en el darrer franquisme, 1960-1976», dins Josep M. BENAUL, Jordi CALVET, Esteve DEU, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 307-326.

⁵³ Ramón CASALS, «El metal: conciencia y unidad». *Can Oriach*, núm. 94 (setembre de 1976), p. 4-6, i diversos articles a *Can Oriach*, núm. 95 (octubre-novembre de 1976). Un relat més extens de la vaga a Dídac FABREGAS i Dionisio GIMÉNEZ, *La huelga y la reforma: Sabadell, metal otoño 1976*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1977.

FOTOGRAFIA 4. Concentració a les pistes d'atletisme de Sabadell durant la vaga de 1976. Autor desconegut (AHS. Fons Andreu Segura).

ra que comptem amb una informació significativa, procedent d'una font que difícilment pot tendir a exagerar el nombre de socis: el mateix alcalde Burrull, que el desembre de 1975, tot pretenent negar representativitat al moviment veïnal, afirma: «*Acaso los socios no lleguen a ser diez mil*»,⁵⁴ una xifra gens menyspreable en una ciutat que en aquella època té uns 180.000 habitants, més encara si tenim en compte la pauta d'un soci per llar. Sigui com sigui, el que resulta innegable és el fort augment de la participació veïnal, si atenem la proliferació de mobilitzacions i protestes que hem descrit; en aquest procés, el moviment organitzat augmenta la seva legitimitat com a portaveu dels habitants dels barris.

Probablement són les dones el sector que, de forma més significativa, incrementa la seva partici-

pació a l'acció del moviment: moltes de les concentracions i manifestacions que hem esmentat compten amb la participació majoritària –i a vegades exclusiva– de dones. També es desenvolupen, en el si de les associacions de veïns, estructures adreçades, entre altres objectius, a organitzar les dones, com ara les «*Asociaciones de Amas de Casa*» o les vocalies anti-carestia. Un pas més d'aquest procés d'organització, que comença ja a incorporar elements netament feministes, el marca el sorgiment, dins de les associacions, de grups i vocalies amb un plantejament de lluita pel conjunt de les reivindicacions de les dones: ja el 1975 es constitueix el Grup de Dones de Gràcia, i n'hi haurà d'altres que el seguiran.⁵⁵ Igualment, hi ha diversos testimonis del protagonisme del jovent, que en molts casos es dota de seccions i grups específics

⁵⁴ Citat per Xavier VINADER i Josep M. BENAUL, p. 34.

⁵⁵ *Gràcia Informa*, núm. 4 (1975), p. 29. Pel que fa als continguts feministes, cf. Montse, «La mujer y la lucha por la emancipación», *Can Oriach*, núm. 98 (desembre de 1976), p. 21. Pel que fa a la presència de les dones a les juntes de les associacions, les dades disponibles mostren un increment en els casos del Centre Cultural de Torre-romeu –on, dels sis càrrecs renovats el 1975, n'hi ha quatre (inclosa la presiden-

cia) que corresponen a dones– i les Termes, amb quatre dones sobre un total de setze membres el 1976; en altres casos, com Arraona-Merinals, hi ha un cert retrocés. «Cambio de Cargos», *Centro Cultural Torre Romeu* (març de 1975), p. 3-4; Un subscriptor, «Asamblea en 'Les Termes'», *Can Oriach*, núm. 87 (març-abril de 1975), p. 26-27; RUEJ, «*Asociación de Vecinos Arraona-Merinales*» (expedient núm. 255).

dins de les associacions,⁵⁶ i també dels sectors professionals, la col·laboració dels quals amb el moviment es consolida en terrenys com l'elaboració de propostes urbanístiques alternatives, la sanitat o la difusió periodística dels conflictes.

Les assemblees continuen estenent-se en aquests anys, com hem pogut veure en el cas de molts dels conflictes relatats, i continuen constituint una de les dimensions d'exercici democràtic del moviment, com també ho són les diverses consecucions obtingudes, des de les dels barris de l'OSH fins a la col·locació de semàfors o l'obertura de noves escoles; també es produeix la conquesta pràctica del dret de manifestació, encara que amb el preu d'afrontar la repressió. Cal insistir, tanmateix, en el sistemàtic tancament de l'Ajuntament respecte al gruix de les demandes veïnals, encara que també es pot interpretar la mateixa caiguda de Burrull com una de les consecucions més significatives del moviment.

El ventall de formes de lluita s'eixampla: s'estenen les modalitats més lúdiques i participatives —inauguracions simbòliques, festes— i es continuen utilitzant les vies legals —impugnacions de plans parcials—, però al mateix temps hi ha una tendència a la radicalització, amb col·locacions massives de pancartes, concentracions i manifestacions o ocupacions de seus oficials. La relació del moviment veïnal amb l'Ajuntament arriba al seu punt de trencament i enfrontament màxim, tant pel que fa a la gestió municipal com als aspectes més directament polítics, i aquesta situació se salda, com acabem d'indicar, amb una victòria del moviment que constitueix la culminació d'un llarg i creixent conflicte amb el poder local franquista.

CONCLUSIONS

La història del moviment veïnal sabadellenc entre els darrers anys seixanta i la primera meitat dels setanta ens mostra el trànsit des de l'activitat d'uns nuclis minoritaris i amb capacitats d'acció limitades fins a la formació d'un ampli moviment

social que és capaç d'implicar sectors significatius de la població dels barris en la defensa de reivindicacions que cada cop tendeixen a globalitzar-se més, i que desplega un ventall de modalitats d'acció que van de la legalitat més estricta fins a l'acció il·legal; aquest moviment arriba a esdevenir un factor primordial de crisi del poder franquista en l'àmbit local.

La constatació de les limitacions del moviment durant els darrers anys seixanta no hauria de portar a menystenir la rellevància dels processos esdevinguts en aquella època; més aviat al contrari: malgrat la frustració que manifesten en ocasions els *integrants dels nuclis organitzats*, es tracta d'uns anys de transició i preparació per a la nova etapa que s'obrirà a partir de 1970; són anys de veritable construcció de moviment social, d'activitat cultural, de lenta difusió de la necessitat de la participació i l'acció col·lectiva, i en aquest sentit cal revaloritzar la seva importància.

El creixement i l'ampliació del moviment veïnal és una dada constant del període estudiat, especialment durant la primera meitat dels anys setanta. Aquesta creixent massificació s'expressa en el reforçament de les organitzacions preexistents i el sorgiment de noves associacions a barris on no n'hi havia, en l'extensió de les mobilitzacions a zones abans inactives i en un increment substancial de la participació veïnal.

El grau d'augment de l'afiliació resulta difícil d'establir, atès el caràcter fragmentari de les informacions que conté la documentació consultada. En qualsevol cas, es constata la forta diversitat entre barris durant totes les etapes estudiades, i sembla versemblant una pauta que combina una afiliació relativament baixa, encara que creixent (cosa que cal matisar tenint en compte que sol haver-hi només un soci per llar, i també que cap al final del període es produeix un increment més notable del nombre de socis, almenys si hem de fer cas de les apreciacions de Burrull que hem esmentat anteriorment), amb una participació cada cop més massiva en les accions del moviment. Tanma-

⁵⁶ «El Manifiesto de los jóvenes», *Can Oriach*, núm. 90

(novembre-desembre de 1975), p. 17.

teix, és freqüent que les associacions es queixin de la participació limitada dels veïns. Aquest fet reflectiria, sens dubte, l'existència de graus molt diferents de preocupació pels problemes col·lectius, però cal tenir també en compte el context polític de manca de llibertats democràtiques, que evidentment condiciona la implicació de sectors amplis de població en organitzacions reivindicatives: un dels objectius bàsics del règim dictatorial és, precisament, la inhibició d'aquesta participació. Ara bé, a mesura que avança el temps, es produeix una ampliació substancial de la participació, fet que resulta encara més significatiu si tenim en compte que algunes de les accions desenvolupades adquireixen més radicalitat amb el pas dels anys. Això reflecteix un procés de descobriment de la validesa de l'acció col·lectiva i organitzada davant les solucions individuals que havien primat en èpoques anteriors a l'hora de resoldre problemes com l'habitatge i la feina. L'experiència del nou moviment obrer, especialment a partir de 1966, no és aliena a aquesta trajectòria, com tampoc ho és la rellevància del barri com a àmbit d'experiències col·lectives i homògenes. És cert que la participació majoritària dels habitants dels barris es produeix en situacions, moments i llocs concrets, i al voltant de temes particularment sensibles. Però les franges de població mobilitzades al llarg del procés són cada cop més nombroses a tots els barris. En general, podríem afirmar l'existència d'una pauta de participació activa minoritària però substancial, amb moments participatius més amplis —i, en alguns casos, com el dels barris de l'OSH, continuats al llarg de diversos anys—, que reflectirien l'existència d'una identificació de sectors més nombrosos amb les reivindicacions i les accions del moviment.

El pas de la sortida individual a la col·lectiva va acompanyat d'altres trets que caracteritzen l'acció del moviment veïnal. En els primers anys estudiats, aquesta acció se centra en la substitució dels poders públics per mitjà d'activitats assistencials i de gestió de la vida social dels barris. També es fan peticions a les autoritats per tal que resolguin problemes concrets. Progressivament, però, es perd tota esperança en la possibilitat que la pura petició serveixi per als objectius plantejats, i es van assumint formes d'acció que signifiquen un grau de

pressió més important sobre les institucions: recollides de signatures, presència física a plens municipals, accions de desobediència com la vaga de pagaments de l'OSH o la negativa a pagar les contribucions de la Gran Via, recuperació simbòlica d'espais reivindicats i, finalment, manifestacions i ocupacions de locals. Cal insistir que es tracta més d'una diversificació de les formes de lluita —que inclou la incorporació d'elements d'il·legalitat a l'acció primordialment legal del moviment—, que no pas de la substitució de les unes per les altres, encara que, cada cop més, els aspectes assistencials i de gestió resten en segon terme i la petició a les autoritats sol anar acompanyada de les formes de pressió esmentades. Aquest trànsit es produeix en paral·lel a la progressiva massificació del moviment, i després que els sectors organitzats constatin els límits de la seva actuació anterior.

Una de les principals formes d'acció del moviment és la realització d'assemblees de barri o de zones concretes, que es comencen a portar a terme, en alguns casos, a finals dels seixanta, però que s'estenen a la dècada següent, especialment a partir de 1972. Les assemblees representen una de les instàncies més rellevants per garantir una àmplia participació dels veïns i per vincular-los a l'acció del moviment organitzat. Pel mateix motiu, constitueixen una de les dimensions d'exercici democràtic i representativitat del moviment veïnal. Altres expressions d'aquest exercici són el mateix funcionament intern de les associacions de veïns i la lluita perquè comissions elegides per les assemblees controlin les realitzacions urbanístiques que es van aconseguint als barris. Precisament aquestes consecucions són una darrera mostra de la validesa del moviment com a via per a fer efectives les necessitats dels habitants dels barris, encara que l'actitud de les autoritats, i especialment de l'Ajuntament, sol ser poc propícia a atendre les demandes plantejades.

Les relacions del moviment amb l'Ajuntament evolucionen de forma clara al llarg del període estudiat, i passen d'un cert to de respecte mutu a un ràpid deteriorament, precisament a partir de la constatació del creixent tancament municipal envers les peticions fetes des dels barris, un tancament

ment que s'expressa en conflictes com el de la pavimentació o el de la Gran Via. D'aquesta manera, es posa en qüestió la representativitat d'una institució municipal no elegida i que és percebuda amb una clara vinculació amb les minories dominants a la societat. Aquest qüestionament comença pels alcaldes de barri i s'estén després al conjunt del consistori, fins a arribar a la crítica radical de la seva política urbanística i a l'exigència de dimissió de l'equip de govern municipal i la seva elecció democràtica. L'acció del moviment veïnal és un factor de primer ordre en el desprestigi ciutadà de l'Ajuntament franquista, i sense aquest procés previ no s'explica que un dels resultats principals de la vaga general de febrer de 1976 sigui la dimissió de l'alcalde Burrull.

Dins del marc general de la creixent participació en les iniciatives del moviment veïnal, hem centrat especialment l'atenció en el paper jugat per les dones, que al llarg d'aquests anys van conquerint espais en el si del moviment. A partir d'una situació inicial caracteritzada per un fort predomini masculí en el col·lectiu de socis i a les juntes de les associacions de veïns, es va produint un increment, lent però constant, de la presència de dones en aquests òrgans. Però potser la dada més significativa és el seu protagonisme en les accions que caracteritzen el procés de massificació del moviment, amb una presència central i sovint majoritària en episodis com les primeres manifestacions. Paral·lelament, es van creant dins del moviment grups dinamitzats per dones, ja siguin reunions d'«amas de casa» o vocalies que treballen el tema de la carestia. Cap al final del període, comencen a sorgir grups específics de dones que fan seus plantejaments explícitament feministes, després d'un llarg procés que havia arrencat als primers anys seixanta.

Altres col·lectius específics que juguen un paper rellevant en el moviment veïnal són el jovent i els sectors professionals. Pel que fa a la gent jove, tot sembla indicar que aporta una bona part dels efectius de les franges més actives del veïnat, un fet que no és sorprenent si tenim en compte tant l'elevat percentatge de població jove existent als barris com el paper central de la joventut en el conjunt

dels moviments socials desenvolupats sota el franquisme, i particularment en el nou moviment obrer. Aquest protagonisme fa que els sectors joves del moviment de barris siguin un dels objectius preferents de les accions repressives que es produeixen. L'altre col·lectiu a què ens hem referit són els professionals de diversos àmbits (assistents socials, arquitectes i urbanistes, treballadors de la sanitat, periodistes), que contribueixen amb els seus sabers a formular les propostes del moviment i a difondre-les i, en el cas particular de les assistents socials, fins i tot juguen un paper destacat en la posada en marxa de moltes de les organitzacions veïnals als anys seixanta.

L'anàlisi de l'evolució de les característiques de l'acció del moviment veïnal mostra, en resum, un procés de massificació al llarg del qual s'intensifica la conflictivitat per la millora de les condicions dels barris, i molt especialment dels barris obrers. La constatació de la força i la capacitat creixents del moviment veïnal en el seu enfrontament amb les autoritats municipals franquistes i amb els sectors dominants de la societat sabadellenca ens proporciona un exemple del paper central d'un moviment social en la crisi final de la dictadura, en aquest cas a escala local. Aquest paper comprèn tant el deteriorament de l'autoritat franquista com la canalització de les energies de sectors amplis de la població, i no es redueix a una crisi de la forma política de dominació, sinó que inclou trets, particularment la proposta d'un model de ciutat propi i diferenciat, que tendeixen a un projecte social alternatiu.

BIBLIOGRAFIA

Sebastian M. BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad: el movimiento obrero en el Área Metropolitana de Barcelona (1939-1988)*, València: Edicions Alfons el Magnànim, 1994, 291 p. (Política y Sociedad; 13).

Sebastian M. BALFOUR, «Conflicte social i mobilització política en el darrer franquisme, 1960-1976», dins Josep M. BENAUL, Jordi CALVET, Esteve DEU, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Sabadell: Fundació Bosch i Carder

llach: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 307-326 (Biblioteca Abad Oliba; 145).

Josep M. BENAUL, «Aproximación al movimiento popular de barrios en Sabadell (1945-1975)», dins Xavier VINADER i Josep M. BENAUL, p. 3-29.

Andreu CASTELLS, *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. VI: *El franquisme i l'oposició sabadellenca*, Sabadell: Edicions Riutort, 1983-1989.

Dídac FÀBREGAS i Dionisio GIMÉNEZ, *La huelga y la reforma: Sabadell, metal otoño 1976*, Madrid: Ediciones de la Torre, 1977, 53 p. il.

Dionisio GIMÉNEZ, *Sabadell, el pueblo unido...* L'Hospitalet: Alternativas, 1976.

Xavier VINADER, Josep M. BENAUL, «Sabadell, febrero de 1976: una semana de huelga general política». [Sabadell], 1976. 130, 5 f. (Biblioteca AHS).